

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОМУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957

АПРЕЛЬ

24

СРЕДА

№ 82 (3794)

Өртөө 20 коп.

Марксизм-ленинизмнің тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмнің тиилелгезинче, бурунгаар!

1957 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Ажылчы чоннарның бүгү делегейге эпсеткил каттыштырылганын хуну, бүгү чурттарның ажылчыннарынның акы-дунма езузунуң хуну — Майның 1 делгезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

3. Пролетаржы интернационализмнің тугун бедик тудуулар!

4. Тайбың дээш, демократия дээш, социализм дээш демисежип турар бүгү улустарга акы-дунманың байыры!

5. Бүгү чурттарның ажылчы чоннары! Чепсегленишкннерни болгаш чепсектиг күштерни кызырар дээш, улустар аразының дүшкүүлүг чоруктарын чымчадыры дээш демисежир! Чөнгөчилерни болгаш дайын кыпсыкчыларын сойгалап илередир!

6. Тайбыңның талалакчылары! Атомнуг болгаш водородтук чепсеки шенээр чорукту соксадырын болгаш бүрүн хоругдаарын негечер! Атомнуг дайынны өөскүдерин болдурбаалынар!

7. Коммунистиг болгаш ажылын партияларның идеялиг бузулбас чангыс эви болгаш акы-думалышкы эп-сеткил каттыштырылгасы делгезин! Марксизм-ленинизмнің тугун бедик тудуулар!

8. Тайбың, демократия болгаш улустарның хамаарышпас чоруу дээш демиселге коммунистерниң, социалистерниң болгаш бүгү депшилгелиг күштерниң аразында кады ажылдажылга быжыгып турзун!

9. Социалистиг лагерниң чурттарының улустарының улуг дем-каттыштырылгасы делгезин!

10. Социалистиг чурттарның улустары! Бистин күжүвүс — акы-дунма найыралда болгаш бот-баттарыңа дузалажырыңа!

11. Социализмнің тургузукчузу — улуг кыдат улуска акы-дунманың байыры! Бүгү делегейде тайбыңның күчүлүг чөлөңгичи — совет болгаш кыдат улустарның бузулбас найыралы болгаш кады ажылдажылгасы делгезин!

12. Социализмни тургузуп турар Польша Улус Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш польша улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

13. Социализмни тургузуп турар Чехословак Республиканың улустарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш чехословак улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

14. Милитаризмнің катап төртүнүшкүнүңе удур, боттарының төрөөн чуртун тайбың, демократтыг үндезинге каттыштырар дээш демисежип турар бүгү Германияның тайбыңга ынакшылдыг күштериниң чөлөңгичи — Герман Демократтыг Республика делгезин! Социализмни тургузуп турар ГДР-ниң ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры!

Герман болгаш совет улустарының аразында найырал быжыгып турзун!

15. Социализмни тургузуп турар Румын Улус Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш румын улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

16. Социализмни тургузуп турар Болгарияның Улус Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш болгар улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

17. Венгр Улус Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Социализм тургузуушкунуңа чеднишкннерлиг болурун венгр улуска изи-биле күзээли! Совет болгаш венгр улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

18. Социализмни тургузуп турар Албанияның Улус Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш албани улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

19. Социализмни тургузуп турар Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш моол улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

20. Социализмни тургузуп, демократтыг эгелерге боттарының чуртунуң национал каттыжышкыны дээш демисежип турар Корей Улус-Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш корей улустарының аразында бузулбас

найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

21. Чаа амыдыралды тургузуп, демократтыг эгелерге боттарының чуртунуң национал каттыжышкыны дээш демисежип турар Вьетнамның Демократтыг Республикасының ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет болгаш вьетнам улустарының аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

22. Югославияның ажылчы чоннарыңа акы-дунманың байыры! Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның Федеративтиг Улус Республикасының улустарының социалистиг кады ажылдажылгасы болгаш бузулбас найыралы делгезин!

23. Бодунуң Төрөөн чуртунуң депшилгези дээш, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демисежип турар улуг индий улуска акы-дунманың байыры! Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга быжыгып турзун!

24. Бүгү делегейде быжыг тайбыңның үндезини — Англияның, Американың Каттышкан Штаттарының, Францияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралы болгаш кады ажылдажылгасы делгезин!

25. Совет Эвилелиниң болгаш Италияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга быжыгып турзун!

26. Совет Эвилелиниң болгаш Финлянд Республиканың аразында улустарыңа дең эргезинге, кайы-кайызыңа бүзүрежиринге болгаш хүндүлөжиринге үндезилетинген найырал болгаш кады ажылдажылга делгезин!

27. Милитаризмге удур, бодунуң чуртунуң тайбың, демократтыг болгаш хамаарышпас хөгжүлдези дээш демисежип турар япон улуска байыры!

28. Импералистерниң колонизаторжу чаа планнарыңа удур, боттарының күрүнелериниң национал хамаарышпас чоруун болгаш бот эргезин быжыглаар дээш демисежип турар Араб Чөөн чүктүң улустарыңа изиг байыры!

29. Тайбың болгаш боттарының чурттарының национал хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш демисежип турар Индонезияның болгаш Бирманың улустарыңа акы-дунманың байыры! Совет Эвилелиниң улустарының болгаш Индонезияның база Бирманың улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга быжыгып турзун!

30. Импералистиг дарлалга удур, боттарының хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарыңа изиг байыры!

31. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы — аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелериниң тайбың кожа-хөлбээ турарының политиказы, тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының, бүгү чурттар-биле экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларыңа хөгжүдериниң политиказы делгезин!

32. Бистин Төрөөн чуртувустун күрүнө эрге-ажыктарын болгаш айылы чок чоруун камгалап турар эрес-маадырлыг Совет Чепсектиг Күштерге алдар!

33. Совет тургузугнуң сыныш дивес үндезини — ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарынның ажылчын аңгыга удуртурган эвилели делгезин!

34. Бистин хөй националдыг социалистиг күрүнелиниң күчү-шыдалының үнер дөзү — Совет Эвилелиниң улустарының акы-дунмалышкы найыралы делгерепп, чектелзин!

35. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-нің XX съездининиң шийтпирлерин боттандыраарынче, коммунизмни тургузарының улуг херээнче бистин бүгү күштеривисти мөөңнээлинер!

36. Хоорайың болгаш көдөөнүн ажылчы чоннары! Социалистиг экономиканың болгаш культураның чаа күчүлүг көдүрүшкүнү дээш, алдыгы беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге боттарыңарның күженишкннерниң улгаттырынар!

37. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Улуг Октябрының 40 чыл оюнга алдар кылдыр, 1957 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустун социалистиг чарыжын калбартынар!

38. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Улетпүрнү болгаш туугну эргелеп башкаар чорукту организастаарын улам ыңай сайзы-

рангайжыдары — социалистиг экономиканың күчүлүг чаа көдүрүшкүнүнүң үндезини!

39. Аар улетпүр — бүгү улус ажыл-агыйын улам ыңай көдүреринин, улустун материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңгелин бедидеринин, бистин Төрөөн чуртувустун күчү-шыдалын болгаш айылы чок чоруун быжыглаарының үндезини! Аар индустрияның ажылдакчыларыңа алдар!

40. Социалистиг улетпүрнүң ажылдакчылары! Мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге непередир, техниктиг депшилге болгаш күш-ажылдын бүдүрүшкүнүн бүгү хемчеглер-биле бедидер дээш демисежир!

41. Эр, херэежен ажылчыннар, инженерлер, техниктер болгаш мастерлер! Бүдүрүлгени организастаарын экижидир, күш-ажылдын социалистиг сагылга-чурумун быжыгланар, бүдүрүлгелериниң дең-дески ажылдаарын хандырынар!

42. Совет индустрияның ажыл-ишчилери! Камналганың чуруму дээш демисежир, продукцияның шынарын бедидир, бот-үнезин чигедир!

43. Совет металлуртар! Бүдүрүлгениң техниказын болгаш технологиязын сайзырангайжыдынар, бүдүрүлгелерниң курлавырларын улам долдур ажыгланар! Улус ажыл-агыйыңа улам-на хөй руданы, шойну, канны, прокатты, өнүг болгаш ховар металлдары берээлинер!

44. Машина туудунуң болгаш прибор туудунуң ажылдакчылары! Бедик бүдүрүшкүнүң делгелерин болгаш приборларның чаа хевирлерин дүрген тургузуп, шингээди алынар, улус ажыл-агыйын мурнакчы техника-биле чепсеглээр дээш чүткүлдүг демисежир!

45. Оттулар чүлү улетпүрнүң ажылдакчылары! Бүдүрүлгө планнарын долдур болгаш ажыг күүседир дээш демисежир! Чуртка улам-на хөй хөмүр дашты, нефтини болгаш газды берээлинер!

46. Совет энергетиктер, электростанцияларның болгаш электри четкилериниң тудугжулары база эптекчилери! Чаа энергетиктиг күчүлери дүрген ажылдадып кириңер, шингээди алынар! Чуртка улам-на хөй электроэнергияны берээлинер!

47. Химия улетпүрнүң ажылдакчылары! Чаа технологтуг чорудулгаларны непередир, химиктиг продуктуларны бүдүрерин көвүдөдир, ассортиментизин калбартынар!

48. Совет тудугжулар! Чаа улетпүр бүдүрүлгелерин, чуртталга бажыннарын, эмнелерин, школаларны болгаш культураның өске-даа албан черлерин тударының темпирин болгаш шынарын бедидир!

49. Тудуг материалдарының улетпүрнүң ажылдакчылары! Бистин Төрөөн чуртувустун тудугларыңа тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдөдир, шынарын бедидир!

50. Ыяш болгаш саазын улетпүрнүң ажылдакчылары! Чуртка бедик шынарыг улам-на хөй ыяш материалдары болгаш саазының берээлинер!

51. Чийк улетпүрнүң ажылдакчылары! Чонга эки болгаш чараш улам-на хөй пөстери, эки хептерни, быжыг, каас-коя идиктерни болгаш өске-даа барааннарын берээлинер!

52. Аш-чем барааннарының улетпүрнүң ажылдакчылары! Чонга чөмөнчилге продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле калбартынар, шынарын экижидир!

53. Балык улетпүрнүң ажылдакчылары! Балык тударын көвүдөдир, продукцияның шынарын бедидир, бот-үнезин чигедир!

54. Эр, херэежен колхозчулар, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчылары, көдөө ажыл-агыйың тускай эртемнигер! Чуртка улам-на хөй тарааны, ээти, сүттү, хөвөнни, дүктү, ленну, картофельди, ногааларны болгаш көдөө ажыл-агыйың өске-даа продуктуларын берээлинер!

55. Көдөө ажыл-агыйың ажылдакчылары! Тараа ажыл-агыйын улам ыңай көдүрери дээш демисежир!

56. Көдөө ажыл-агыйың ажылдакчылары! 1957 чылдың часкы тарылганын чедишкнниң чорудаалыңар, бедик дүжүттү чедип алылыңар!

57. Көдөө ажыл-агыйың ажылдакчылары! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдүр, малдың продуктулуун бедидир! Чуртка мал ажылының улам-на хөй продуктуларын берээлинер!

58. Кур черлерин ажыл-ишчилери! Кур

черлерни шингээди алырыңа чедип алдыңар чедишкннерни быжыгланар, тараанын бедик болгаш туруштук дүжүттү чедип алыңар, мал ажылын хөгжүдүр! Кур черлерни шингээди алырының ажыл-ишчилеринге алдар!

59. Машина-трактор станцияларының ажылдакчылары! Мурнакчы техниканы эң эки ажыгланар! Көдөө ажыл-агый культураның дүжүттү болгаш мал ажылының продуктулуун бедидер дээш демисежир!

60. Совхозтар ажылдакчылары! Бүгү-ле совхозтарны бедик бараанның болгаш орулгалы үлгерлиг бүдүрүлгелер болдураалыңар!

61. Салгының болгаш ниитиниң чөмөнчилге черлериниң ажылдакчылары! Хандырылганын бедик культуразы дээш демисежир, ажылчы чоннарын херегелдерин улам долдур хандырыңар!

62. Совет транспорттун ажылдакчылары! Чүктүрнү үзүктел чок сөөртүрүн хандырыңар! Пассажирлерни хандыраарын экижидир! Чаа техниканы чүткүлдүг непередир!

63. Совет албан черлериниң ажылдакчылары! Совет аппараттун ажылын экижидир! Бюрократизмни болгаш ажыл чылзыр чорукту шийтпирлиг узутканар, ажылчы чоннарын негелде-херегелдеринге ээлдек болуңар!

64. Совет эртемниң болгаш дээди өөредилге черлериниң ажылдакчылары! Техниктиг чорудулгага эртемниң ролун бедидир, тускай эртемнигерни белеткээр экижидир!

65. Литератураның болгаш уран-чүлдүн ажылдакчылары! Чурттуң угаан-бодал байлактарын көвүдөдир! Уран-чүлдүн чогаалдарының бедик идеяли болгаш уран-чечен сайзыралы дээш демисежир!

66. Улус чырыдышкынының ажылдакчылары! Уругларны өөредириниң шынарын бедидир, школаларны политехнизастаары дээш демисежир! Аныак салгалды совет Төрөөн чуртка, коммунизмнің херээнге ынакшылдык болгаш бердинишкнниң езузунга кижизидир!

67. Медицина ажылдакчылары! Улустун кадык камгалалын экижидип, хөгжүдүр, эмнелге болгаш санитария албан черлериниң ажылыга культураны бедидир! Медицина эртемниң чедишкннерин практикага непередир!

68. Совет профэвилелдери! Ажылчы чоннарын чогаадыкчы идепкейин хөгжүдүр, бүдүрүлгени эргелээринге ажылчыннарын калбаа-биле кириштириңер! Ажылчыннарың болгаш албан-хаакчыларның материалдыг чаагай байдалын база культурулуг денелин улам ыңай көдүрер дугайында соксаал чок сагыш салыңар!

69. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херэеженер делгезин!

70. Коммунистиг партияның шыныч дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизмниң аныак тургузукчуларының мурнакчы отряды — Бүгү-эвилелдин Аныактарының Ленинчи Коммунистиг Эвилели делгезин!

71. Оолдар болгаш кыстар! Бистин улуг улузвустун төлөптиг оолдары болгаш кыстары, коммунизмнің могаг чок тургузукчулары болуңар!

72. Пионерлер болгаш школачылар! Күш-ажылга ынакшылдыг болгаш сагылга-чурумнуг болуңар! Билигерни кызымак болгаш чүткүлдүг шингээди алыңар! Лениннің херээ дээш идепкейлиг демиселчилер бурунга белеткениңер!

73. Коммунистер болгаш комсомолчулар! СЭКП-нің XX съездининиң шийтпирлерин күүседир дээш, ССРЭ-ге коммунизмни тургузар дээш бүгү улустун демиселиниң мурнуку одуруунга болуңар!

74. Бистин чуртувустун улустарының найыралының быжыг баганазы, бүгү делегейде тайбыңның тиилтирбес чөлөңгичи — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгезин!

75. Коммунизмнің тургузукчузу — улуг совет улус делгезин!

76. Коммунизмни тургузар дээш демиселге совет улустун сорук кирикчи болгаш удуртукту улуг күжү — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгезин!

77. Марксизм-ленинизмнің тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмнің тиилелгезинче, бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

(Төнчүзү 3-кү арында)

Бюджетти күүседири—чугула сорулга

Бистин Төрөн чурттувустун социализмдин экономикасынын күчүгү көдүрүшү, чонуну материалдык болгаш кулчулук амырларын улам өскөтүп турганын СССР-ин болгаш РСФСР-ин Күрүнө бюджеттеринин дугайында коюлдулар тодоргой херечилер турар.

Бистин областын бюджетти 1956 чылдагынын деңгээрге 14 хуу, а 1945 чылдагынын ууру барыс беш чартыс калтап экен. Ажылчы чоннар депутаттарынын областын Советинин 60 чылдын март айда болуп өткөн бирги сессиясы 1957 чылда областын бюджетин болгаш 1956 чылдын бюджетинин күүсөдөзүн дугайын бүгү талазы-биле чулаалашып көргөн.

Бюджет мурнунга боттарынын күлөөгөдери күтүспөз, бюджетте үндүргөдөр төлөвдөрүн шилдирерин саядаткан, улус ажыл-агыйжы болгаш социал-культура-лык сорулгаларга үндүргөн акша хөрөңгилерин бүгүн-биле ажылдаган элөөн хой райкүсөөмнорун, а ол ышкаш областтин чамдык албан черлерин болгаш организациаларын депутаттар шыгыш шүгүмчүлөөнөр.

1957 чылда бюджеттин орулгалыг-даа, чарыгалыг-даа бюджеттерин күүсөдиринге холбошкан бүгү ажылды үндөзүн-биле өдө тургузарын сессия негезе. 180 миллион рубль түгө бюджеттинин күүсөдөзүн бюджетти улус ажыл-агыйжы болгаш социал-культура хемчеглерин акшаландырар. Чижээ, улус чырымышкын болгаш культура-чырымышкын акшаландырып акшаландырып 6,2 хуу, кадык камгала-лыгга акшаландырып 7,1 хуу өсөр. Бюджеттин 75 хуузу социал-культура хемчеглерин акшаландырып көрдүнгөн.

Областа 32.930 өөреникчил 156 школанын акшаландырып, 7 чаа школаларын (Чөөн-Хемчик районун Шемиге, Улут-Хем районун Торгалтыга, Ийн-Талга болгаш оон-даа өскө черлерге) немей тууралыгга база элөөн хой школаларын бажынарын алдыг тууралыгга бюджеттин хөрөңгилерин берилер. Кызыл хой-айт пилонерлер бажынын тууралыгга 700 муң рубль берген. Областа культура албан черлеринин саны 215 чедир өсөр, оларын иштинде 94 библиотекалар, 14 клуб-тура бажынарын, 89 өдөз клубтар болгаш номчулга бажынарын, 18 кызыл булуннар бар болур. Оон алдыга 121 кинуставөөзалар акшалдар. Библиотекалар фондусуна бюджеттин 868 муң рубль түгүнүг тускай хөрөңгилерин үндүрүп бээр көрдүнгөн. Оон ийн 28 миллион ажыл рубльди интернаттар хандырылганын берген, 1957 чылда атратканын 7.400 уруглар күрүнүн долу хандырылганын биле өөренирлер. Бо чылын областа эмнеге-профилактиканын болгаш санитариянын 195 албан черлери акшалдар. Оон иштинде районнар, учустар эмнегелери 35, фельдшер-акушер пункттары 118, уруглар ишлери болгаш медицина-нын өскө-даа албан черлери 23.

Эмнеге албан черлеринге капитал салышкынарын өскөн. Сарыг-Сеп, Кызыл-Мажалык эмнегелерине халлавырлыг аарыглар эмнөөр коопустарын, Бай-Тайга эмнегелеринин болгаш өскө-даа эмнеге-профилактиканын албан черлеринин туугуларын доозар. Чедер, Уш-Белдир курорттарына тускай хөрөңгилер бээр билдире көрдүнгөн. Дыка хой акша капитал туугушкунарына, хоорайларын, суурларын чаагайжыдыгына бердинген.

Областын улус ажыл-агыйжы акшаландырылганы 37,9 миллион рубль түгүнүг ашканы берген. 1956 чылда деңгээрге чурттагы туугуна, коммунал ажыл-агыйжы болгаш орус туугуна үндүрер чарыгалар бо чылын барык 20 хуу өскөн. Чүгө хоорайлар болгаш районнар төптө-

рин чаагайжыдыгына 4 миллион 600 муң рубльди чарыгалар көрдүчү турар, ол болза өткөн чылдынган 35 хуу хой болганы ол.

Капитал туугушкунуна улус акшаландырышкын болза хаб бажынар, пиво хайындырар заводтарын, бирги элөө-чегде-де паротурбиналыг электростанциянын болгаш элөөн хой өскө-даа бүдүрүлгелерин туугуларын доозарын хандырар, оон ийн акшалдап турар үлөтүр бүдүрүлгелерин алдыдарына болгаш сайзырангайжыдыгына дуузалар.

Анык салгалачыларын кижизидерине таарымчалыг байдалдарын тургузар сорулга-биле хой уругларын болгаш бот-хөрөңжөөнө бир уга болгаш ай саньында дуузалачынын күрүнө бюджетинде берил турар. Эрткен чылын бистин областа хой уругларын болгаш бот-хөрөңжөөнө күрүнө дуузалачынын аш туралар.

Бюджеттин орулгалыг-даа, чарыгалыг-даа кезин күүсөдиринин айтырылганын ажылчы чоннар депутаттарынын чер-чер Советтеринин кичээлдеринин төгүнгө турар ужуруг. Чүгө мындг байдалар турда, бюджеттин болгаш улус ажыл-агыйжынын планын чедирешкенин күүсөдирин билдир.

Эрткен чылдын бюджетинин күүсөдиринин түнөөдөрүн алгаш көөргө, районнар болгаш област организациаларын талазындан бюджет күүсөдиринин хөрөн чулаалаш көрбөй турган фактылар бар.

Бюджеттин орулгаларын, кол үнөөдөрлөрү бүдүрүлгелерин болгаш организациаларын саярыга үндүрүлгө болгаш орулгалар шилдирешкенин хевир-биле бюджетте кирип турар бистин социализмдин ажыл-агыйжынын чындам болур. Үлөтүр болгаш көдөз ажыл-агый бүдүрүлгелерин элөөдө, совет саягынын кыл-бак хөдөүдөзүн үстөдө айтылган төлөвдөрүн киришкенин планын чүгө додур эвес, харын ажыл күүсөдиринин чулуга байдалдарын тургузуп турар. Бистин областа бюджеттин орулгалыг кезин күүсөдирин хергелер кооперацианын ажылдында улус-биле мажаржыр.

1956 чылда областын хергелер кооперацианын ажылдында улус чептестер илөөр. Бараан саярыгаларын планын болгаш чуруму хергелечилерин негедерин ханымалыг өөренип көрүнгө үндөзүлгелерин болур ужуруг, мындг чорук хергелечилерин негедерин бир дески хандырылганы дуузалар. Ийнчарга общепотребовотун болгаш элөөн хой рай-поларын уугутуучулары саям аныкчыларын хергелелерин дыка чептес өөренип көрүп туралар. Илангыя областын чамдык райондарын салгы черлеринде кондитер кылгалар чөк турда, а Кызылдын аш-чөм комбинадына болгаш общепотребовотун садыг базанын-га ол кылгалар хөй-биле чыгыс берген турган фактылар бар.

Хергелер кооперацианын шугумунда өрө-самыгчалдар хөй. 1956 чылда оон түгү 2.840 муң рубль чыккан. Ол чорук болза хергелер кооперацианын шугумунда кайрлар шилдирешкенин чептес тургустунганын-биле, ашча хөрөңгилерин, үнөлүг материал-барааннарнын үчөдүн экижиптенин-биле тайылбыраты-нар.

1956 чылда «Тыва туугу» трестинин ажылдында улус чептестер турган. Областа чулуга ужуру-дуузалыг уугу бүдүрүлгелерин туугун ол организациа дыка оозум чорудуп турар. Эрткен чылын хаб бажынар заводтун туугун үндүрүп берген турган 1 миллион 600 муң рубльдин чүгө 62,5 хуузу, пиво хай-

ындырар заводтун туугунга көрдүнгөн акшанын 52 хуузу чарыгдан. Трест чуртталга бажынарын болгаш школаларын туугун база-ла оозум чорудуп турар.

Интернаттар хандырылганын үндүргөн акша хөрөңгилер багай ажылгатынып турганын демдөгөдөр чулуга. Илангыя чамдык интернаттар уругларын хөп-биле болгаш аш-чөмнүн доктаатынган ассортименти-биле чедир хандыр-байн турар. Улут-Хем районун Шагаан-Арыг интернады 1956 чылдын дугу-зунда өөреникчилерге дыка хой саржаг, картофель болгаш нотаа продуктуларын доктаатынган норманын чедир бербөөн. Ол интернат уругларын чептестеринге үндүрүп берген 33 муң рубльди мыры-най-ла өскө сорулгаларга чарыгдан турган. Эрткен районун Нарын чеди чыл школанын интернады өөреникчилерге үргүчү-ле чангыс аш-чөм берип турган. Илангыя «камналга» кымы-даа херек чөк, илангыя интернаттарда турар өөреникчилерин аш-чөмнүн аны-бүрү хевирлери-биле хандырын экижидер чулуга.

Амгы үдө административ-өргөдөл аппаратынын чарыгаларын кызырар, штат-смет чурумун шыгыш сатыр сорулга тургустунуп турар. Ийнчарга өргөдөл аппаратынын чарыгаларын 2928 муң рубльге кызырылган. Ийнчарга-даа чамдык бүдүрүлгелерин болгаш организациаларын уугутуучулары өргөдөл аппаратын кызырар, аша үнөр чарыгаларын өвөөдөр дугайында айтышкынарын хандыр болуп көрбөй, штат-ка артык ажылдакчыларын кирир, ашыл төлөвдөрүн улаттырып төлөөр, ашыл хергелелеринге артык чарыгаларын үндүрер чоруктарын болдурп туралар. Чижээ, Чаа-Халдун ортумаа школанын штатка артык ажылдакчылар кирип, ашыл төлөвдөрүн улаттырып төлөп турган, 29,8 муң хой рубльди ашыл чарыгдан. Туугу-материал үлөтүрүнүн област өргөдөл (начальниги эш Лутанин) ажылдакчыларын көжүрүлгелерин төлөвдөргө 6 муң ажыл рубльди ашыл чарыгдан. Бистин областан 20 хой организациалар Албан хоорайда боттарынын 40 ажыл төлөөлөкчилерин тургузуп аман, оларын ашыл шыгынына ай саньында-ла 22.400 рубльди чарыгдан турар. Илангы артык чарыгалар мырында-ла чогумча чөк болуп турар.

Бюджет күүсөдиринге эрткен чылын болгаш чептестери бо чылын катаптал болбас. Бүдүрүлгелерин, албан черлери-нин болгаш организациаларын уугутуучуларын, ажылчы чоннар депутаттарынын чер-чер Советтеринин улус ажыл-агыйжынын чарыгаларына камнааларын ашыл чөкчө чорудар, бүдүрүлгелерин орулгалыг бедилери, чаа-чаа куруларынын илдерин, ову долу-бу-биле ажылдаары, продукциянын шына-рын бедилери, доктаатынган ассортимен-тилерин бүдүрүп үндүрерин хандырып чулуга.

Саң-хөө-банк органнын болза, бюджетте орулгаларын киришкенин планын додур болгаш ажыл күүсөдирин чедип алыр, улус ажыл-агыйжы болгаш социализмдин күүсөдиринин үлөтүл чөкчө акшаландырып, бүдүрүлгелерин сая-хөө-ажыл-агый ажыл-чорудуганын, оларын чымдалар планнарын, продукциянын бот-үнөзүн чигидер талазы-биле оонааларын күүсөдиринге, бүдүрүлгө программаларын күүсөдиринге контролуу шийтирилг күштелдирер ужурулдар.

1957 чылдын бюджетин чедирешкенин күүсөдирин турарын улус ажыл-агыйжы болгаш культура хөжүлдөзүн чан сорулгалары неген турар.

В. ЦЫПКИН.

ЭМЧИНИН СҮМЕЗИ

ИЖИН-ШӨЙҮНДҮНҮҢ ХАЛДАВЫРЛЫГ ААРЫГЛАРЫ

Бандыг аарыгларын шөйүндүнүң халдавырлыг аарыглары деп алаары? Бүгү-де халдавырлыг аарыгларын, тодоргой-лаарга, аарыг кижинде кадык кижиге дамчып таралар аарыгларын өскөдүгү-дери болза, микробтар болур. Микробтар дөргө, анза каракка көзүлбөс хенжиг би-чин дйиг амьтаннар болур. Аарыг кижинин шөйүндүнүң микробтар бар турар аарыгын шөйүндү аарыглары деп алап турар, оларга хамаарылар болза: ижин тифи, дизентерия (кымыгтар аарыг), поратиф болгаш оон-даа өскөдөр хамааржыр.

Олар болза кижинин амыдыралыгга айымалыг болгаш хоралыг аарыглар болур. Бо аарыгларын болдурбас дөз баш улур камгалаары төлөөдө, ол аарыг кыдыг хевирини, кыдыг байла-биле кижиге халдай бээр, оон аарыгас дөз баш кыдыг хемчеглерин амырлар дөз баш би-чин алыр кижиге бүгүтүгө өргөжөк чу-гула.

Ижин шөйүндү аарыгларын бидил-рип келер демдектери: ижин тифинде аараан кижинин элдинин ижин чоруту бе-дип, бажы аарып турар апаар, оон соонда 3 чеди хонганда куду олуруп эгелээр, чамдыкта аарыг үлдөөр болза, шөйүндү чулааш, дөштүп болур болгаш шөйүндү хан уш апаар, ийнчарга кижинин өлүмгө таварыштырып болур.

Поратифтен аарыг бергенде, хой нурутуунда ижин тифинде аараан кижини шак мындг демдектер көстүр, ийнчарга-даа аарыг элөөн чик хевирин өртөр.

Дизентерия кыдыг аныктыг дөз баш, ол доран-на аарып эгелээр. Дизентерия-

дан аараан чамдык кижилерин эл-лир, аарыг 3 неделя чедир, чамдыкта харын оон-даа уамдылар болгаш хоочу-раар хевире шилчип болур. Тур кады-сегий бергеннин соонда ындыг аарыг кижилерин куду олурутуу катап үлгү-чүлөөр. Дизентерия бичим уругларга онза аар болуп өртөр, улут уугустарга көөдө бичим уругларын дизентерия-дан өдүр чоруту хөй.

Ижин шөйүндүнүң халдавырлыг аарыг-тарын таралыгы болза, бо аарыгдан аараан кижиге болур. Халдавырлыг эгези, курдунда чулаалаш ышкаш аарыг кижинин шөйүндүнүң турар ижин тифинин болгаш дизентериянын микробтары, оон анында куду олуруткан суук чулуга-биле кады дашкалар үнүп турар.

Ижин тифи, поратиф, дизентерия болгаш ижин шөйүндүнүң өскө-даа аарыглары чүгүн-даа мурдунда чайын болгаш күс эгезинде аарып эгелээр. Чүгө дөз баш чамдык аал кодан кадык херим иштин, кудуучулары багай аштан-ащан сөз-тер хөй-биле көзүлбөс болгаш аш-чөмгө конуп, дизентерия аарыгларын тардыр. Бо аарыгларын үнөр дөз болгаш неште-редикчин аар-даа, чин-даа хевир-биле аараан кижилер болур. Кадык кижиге аарыг аны-бүрү байдал-биле дамчыр, то-

доргайлаарга: 1. Аарыг кижиге дөз турган хиринг халдар; 2. Аш-чөмнүн продуктуларын; 3. Сугдан; 4. Халда-вырлыг таралыгы эгези сөөдөрүн дам-чыштыр тыштыр.

Аарыг берген деп сезингенде чуну кы-лыр? Аарыг кижиге, кады кожа турар-ларга айымалыг деп чүвени бистер ач билер болгай бис. Ийнчарга элэ илэп азы куду олурутуу аараан шийчилиг бай-дал билдире берген кижиге бүгүтүгү ботунуч-уугу. Бир өвөс өмчи аарыг кижини шын эмнөөр-биле эмчиге чыгырар дөз, өмчи-нин сүмөзүн дөп-доран күсөткен турар. Өт-бүзүлгөн ишти-даа, кады чурттап ту-рар кижилери-даа, ашылдап турар черин-де өт-өөр-даа өмчинин сүмөзүн дөзгүр албаннаан саванын дезинфекциялаар. Хал-давыр чөк кылдыр ол саваны суг-биле чутгаш, демги ышкаш дезинфекциялаар, аарыг кижинин чөмнүн аарын чөм кыл-дыр хергелес кылбас, харын-даа өртөдү-тер. Аарыг кижинин аш-саванын илэп сугга хайындырар соонда хергелес болур. Иштиги ак хөп айман дарааында арга-лар-биле халдавырдан арылган алыр: 2% лилол деп эм-биле хоранан чур.

Баш уугу ботун кичиригенин хемчег-лери, ижин тифинин, дизентериянын хал-

Саая Одербеков Тоспай 1937 чылда Чөөн-Хемчик району адым араттын өт-бүзүлгөсүн төртүнгөн. Ам үдө оон адым «Искра» колхоз-та хойж болуп ашылдап турар. Оон уруглары 8. Тоспай 7 классы дооскаш, Кызылдын садм-кооператив школанын кулинына салбы-рынга өөренип кирген. Ол ам Кы-зылдын № 3 чайназында 3 ай иш-тинде практикалал турар. Ол май 15-те практикасын дооскаш, тускай ашылдап чоруптар.

Чурукта: Саая Тоспай рагу деп чөмчү боду тускай белектер тур-Фото П. Колостуу.

Чаш малды менди өстүрөр дээш ХУРАГАННАРЫН МЕНДИ ДОРУТУРУП ТУРАП

Улут-Хем районун Сталин аттыг колхозунуң хойжун эш Дорж эрткен чылда төрөн 317 хойун бүгү хураганын чангыс-даа хорамча чокка алган. Хой бүрү-дүндө 2 кг 120 грамм дүктү ол кы-лаан. Бо чылын оон ажаалганында төрүр хойларын саны 350, оон иштинде тө-рөөн 250 хойун 252 хураганы менди алдыган. Бо хойж ам төрүр хойларын бүгү хураганын чидирг чокка ашыл, хой бүрүдүндө эрткен чылдынган ту-дак чөк дүктү кыргып дугайында со-циализм хулазганын алган.

ХОЯЖУНУҢ ЧЕДИШКИНИ

Иргит Дамба барык-ла 12 чыл дүргү-зунда Чаа-Хөл районун Ленин аттыг колхозунуң хойжунга ашылдап келген. Бо аразында ол 40 баш хойну 3573 баш чедир өстүргөн. Оон ажаап турар хөм чангыс-даа хорамча тааварышкан.

Ам оон ажаалганында 419 баш хой бар, оон иштинде төрөөн 206 баш хойнун 209 хураганын ол чидирг чокка алган. Кыш-ын, чайгы каааларын хойж ботунуч-кужу-биле туруп ап турар, эрткен чылын 10 тонна ситенин база белектер. Эрткен ашыл-агый чылында күш-хурун 3 тонна 700 кг таранын, дыка хөй акшаны ашыл-дап алган. Колхозтун мурнакчыларын бирааи — Иргит Дамбанын аш арте-льдин хүндүлөс самбыразында база кир-тинген.

Бирээни өлүргөн

Улут-Хем районун «Х уугу хура» колхозунуң кижигуну А. Митров малды хоралыг дайынын бөрүлери чыл-чылда-ла өлүрүп келген. Чокта чаа бир бөрүнү капкалап өлүргөн.

Бөрүлөр бөрөктөп өгөй бээр биле оларын үндүрерин тып, олардын кы-рып уугулаар сорулганын салган.

Н. ОЙДУП-ООЛ.

давырларын ботун болгаш ботунуч чөк кижилерин баш улур камгалаары бо-лур. Баш улур кичээлгелер болурунун база бир чулуга чуруму болза, холдун аарыг-шөвөр болур. Шөйүндүнүң халда-вырлыг аарыгларын «хиринг холдун аарыг» деп өртөдөрүн алап турары хөй эвес. Чөм чир мурдунда холун чуур чорук, ботун болгаш долганыр турар хөй муң кижилерин халдавырлыг ижин тифин-ден болгаш дизентериядан камгалап алы-ры ол деп чүвени биле чөгүр. Шөйүндү-нүң халдавырлыг аарыгларын таралар чылгааны болза, улут нуруузуна-ла аш-чөм айман, илангыя суг дамчып халдаар, илангыя магнитон-биле музей хандыртылган.

Дыштарын хүнде база бүгү хүндерге музей эрткеннин 9 шактан эгелээш кеежээнин 18 шакка чедир ашыл турар. Дүштөк чөм чалсары хүндү-дүкүн 13 шактан эгелээш 14 шакка чедир. Кирири хостуг.

Санитар-чырыдышкын бажынын музей Кызыл хоорайын Ленин кудумчууна № 12 бажынын 1-ги казында турар.

Тыва областын санитар-чырыдышкын бажыны.

Эмчи Н. Б. БАЛЧЫЙ-ООЛ.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле область комитетинде

Октябрьнун социалист Улут револю-циянын 40 чыл өвөгө алаар кылдыр областын күш-культура-лыгын, спорт-сменнерин, комсомолчуларын, аны-актарынын болгаш школаларын ор-тузунга улуг ажылдарын чорударын обла-стын күш-культура болгаш спорт коми-тетин төлөвилеп турар.

Күш-культура болгаш спорттун район, хоорай комитеттеринин, ВЛКСМ райком-нарын болгаш хооромунун чангыта ор-комитеттерин тургузуп турган, спорт го-родкилерин, спорт шөдөрүн, стадионна-рын белектер, оларын бөдүн туугуларын чорудар хемчеглерин комитет амы үдө орнанаап эгелээр.

Спорттун бүгү хевирлеринин талазы-биле мергешилдиг инструкторларын, хөй-иптичилерин, судьяларын белектер ба-за колхозтарга, совхозтарга, МТС-терге, бүдүрүлгө, албан организациа черлеринге бөдүн спорт шөдөрүн дерип тургузары дөз районнарын, хоорайларын кыш-культура организациаларын аразында социалист чарышты калбарыкан. Спорт шөдөрүн, стадионнарын белектерин күш-культура-лыгын, комсомолчуларын болгаш аныктырын күжү-биле июнь айда доозар хемчеглерин обком организастап турар.

Күш-ажылга, өөрдөлгө болгаш спорт-ка комсомолчуларын, күш-культура-лыгын чедирешкенин көргүскөн фото-чуртарын область делегезин июнь 1-де

организастаар хемчеглерин ВЛКСМ обкому база күш-культура болгаш спорттун обла-стын комитетин белектер турар.

Анык туристерин область сөдүн Тал-дыкын Чагытай халге июнь 1—4 хүн-оринде чорудар дугайында ВЛКСМ обком-ун шийтирил күш-культура болгаш спорттун область комитетин дөштөп, бот-тук хемчеглерин аш чорудуп турар.

Спорттун кудук коллективтеринин спорт маргылааларын районнар аразында июль айда чорудар. Спорт чарыштарын, өөрдөлгө-спорттун талазы-биле ашыл-дын дуржулганын солчурун боттандырар.

Күш-культура-лыгын болгаш спорт-сменнерин район активтеринин хураал-арын июльдуң ийги чартында чорут-каш, спорт коллективтеринин дуржула-зын солчур дугайында айтырылганы аша чулаалаштырар.

Баскетболдун, футболдун, бодолганын, волейболдун область маргылааларын сен-тябрь айга чедир, а национал хуреттин, чик атлетиканын, спорт оюнаарынын районнар маргылааларын сентябрь чорудар.

Октябрьнун социалист Улут револю-циянын 40 чыл өвөгө дугайында те-мага лекцияларын, илеткелерин чонуну ортузунга таныштырып-биле Кызыл хоорайнын спортсменнерин октябрь айда районнарже аштырып үндүрер.

Аныктар фестивалы

Танды районун Бай-Хаакка чокта чаа аныктарын район фестивалын чоруткан. Күш-культура-лыгын, ашыл черлери, күш-культура-лыгын коллективтери ол чулуга болушкунга кык белектерин. Балгазын, Владимировадан, Кочетов-тан, Успенкадан, Хову-Аксиндан болгаш өскө-даа суурлардан анык ооздар, кыс-тар Бай-Хаакка чыгып келген. Уран чүл көрдүзүгө болгаш спорттун аны-бүрү хевирлеринге 380 кижиге кириш-кен, оларын аразында 119 колхозчулар бар.

Бот-тыныгы уран-чүлүгү көргүзүл-гө болгаш Анык суурну коллективтерин өвүн-биле эгелээр. Оолдарын болгаш кыстарын көргүскөн хөй-хөй номерлерин көргүчүлөр чүлүгүнү көргөн. Оларга хамаарылар: баянчиги эш Суворов-нин «Дышталыг маршын» күүсөткөн, эш Вишневскийн күүсөткөн шоодугу-лурлары болур.

Эгелестик көдө клубтун эргелекчи эш Болдуков болгаш Буенный аттыг колхозтун кижигуну эш Дүктү-оол элөөн каш ирларын бөдүн болгаш сөзүлгө чылы-биле ирларан. Сталин аттыг колхозтун колхозчу эш Тиртыс-оол элөөн каш аялгаларын бызаачы-биле көч-чүг эки күүсөткен.

Балгазынын культура бажынын коллектив хөй анык номерлерин көргү-скөн. Ийнчарга «Фамилияны алаайн» деп чангыс өжөгө шийинин ролдарын эштер Сухонов, Сизенева, Кутепова, Хар-ламов болгаш адыгы кластын өөрени-чиги Таша Огнев таарымчалыг ойнаа-нар. Күш-культура-лыгын аны-бүрү на-рын көргүзүлгелерин көргүчүлөр улут со-

нуургал-биле көргөргөн. Владимирова суурдан келген эш Рогов «Куликовтун тулчушкуну» деп шүлүглөдөн үнү-нү эки номчаан, ол шүлүглөдөн орус улустун маадырыг күжүн хане, тодор-гайы-биле көргүскөн.

Районун культура бажынын бот-тыныгы уран-чүлүгү болушкунга кыр-жичилерин көргүскөн номерлерин шы-нарыг болгаш бөдүнүг негедеринге эки дүжүн турган. «Москва фестивалы делегезин», «Бородино», «Алдары» деп ирларын хөйүн ирлап күүсөткөн кө-рүчүлери ынакшынын чаалап алган. «Солдат ырын» оолдарын ирлап күүсө-көн байыраалыг адыш чыккашкыны-зын болдурп турган.